

У якості висновків сформулюємо такі тези.

Правовідносини, що виникають у системі соціального страхування, не можуть бути предметом правового регулювання лише однієї галузі права. Вони утворюють сферу міжгалузевого правового регулювання. Більше того, запровадження єдиного соціального внеску потребує подальшого наукового дослідження галузевої належності відповідних зв'язків.

Лише ті соціально-страхові правовідносини, які супроводжують механізм надання матеріального забезпечення і соціальних послуг у межах відповідної організаційно-правової форми є предметом права соціального забезпечення.

Комплексний підхід до загальнообов'язкового державного соціального страхування не дає підстав для висновку про можливість зведення усіх зв'язків, які виникають між учасниками даної системи, до єдиного правового відношення.

Сіньова Л.М.,
юрист I категорії кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ОСТАРБАЙТЕР» І «ГАСТАРБАЙТЕР» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У Конституції України проголошено право громадян на соціальний захист і встановлено державні гарантії його здійснення. Згідно зі ст. 46 Конституції України це право включає право громадян на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також старості та в інших випадках, передбачених законом¹.

Слід зазначити, що правовий статус осіб, яких було примусово вивезено до Німеччини та держав-союзниць під час Другої світової війни з метою застосування їх праці, і які повернулися та проживають на території України, не в повній мірі визначений у чинному законодавстві України. Це обмежує права зазначених осіб на соціальний захист з боку держави, саме тому набуває особливої актуальності проведення дослідження загальнотеоретичних проблем правового забезпечення соціального захисту остарбайтерів в Україні в сучасних соціально-економічних умовах.

---

¹ Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 березня 2009 р.: (відповідає офіц. текстові) – К.: Вид. Паливода А.В. 2009. (Закони України).

Проблеми соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Другої світової війни, були предметом дослідження у працях українських вчених-правників, а саме: В.М. Андріїва, Н.Б. Болотіної, М.І. Іншина, О.Т. Панасюка, С.М. Прилипка, О.В. Тищенко, В.І. Щербини, О.М. Ярошенка та інших. Окремі аспекти соціально-правового захисту остарбайтерів розглядаються й у дослідженнях інших науковців. Детально дану проблему досліджувала автор даних тез¹. Проте, питання щодо розмежування понять «остарбайтер» і «гастарбайтер» в законодавстві України трактується неоднозначно, що й обумовлює необхідність приділення цьому питанню додаткової уваги.

В юридичній енциклопедії термін «остарбайтери» (від нім. Ost – схід і Arbeiter – робітник) – це особи, які в роки Другої світової війни були насильницьким шляхом вивезені з окупованої території СРСР на примусові роботи до Німеччини або її союзників, що перебували у стані війни з Радянським Союзом або на території окупованих ними інших держав². У Великому універсальному словнику української мови термін «остарбайтер» (нім. Ostarbeiter з Ost – схід і Arbeiter – робітник) означає громадян країн Східної Європи, примусово вивезених під час Другої Світової війни в Німеччину для робіт у промисловості й сільському господарстві³. Тлумачний словник сучасної української мови визначає термін «остарбайтер» – робітник або робітниця походженням із Східної Європи, які примусово працювали на заводах, шахтах і фермах у Німеччині та Австрії під час Другої світової війни⁴. Водночас, чинне законодавство України у сфері соціального забезпечення не містить правового визначення поняття осіб, яких було примусово вивезено до Німеччини та її держав-союзниць, так само відсутнє в чинному законодавстві й поняття терміну «остарбайтер», не визначено його юридичну природу та правовий зміст.

---

¹ Сіньова Л.М. Державна політика України у сфері соціального захисту остарбайтерів: правові питання // Наука і правоохорона. – № 2 (12). – 2011. – Частина II. – С. 183–188; Сіньова Л.М. Соціально-правовий захист остарбайтерів в Україні: проблеми і шляхи вирішення // Актуальні проблеми права: теорія і практика. Збірник наукових праць № 22. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Дала, 2011. – с. 640. – С. 624–630; Сіньова Л.М. Сучасний стан соціальної захищеності остарбайтерів за законодавством України та способи його вдосконалення // Публічне право. Науково-практичний юридичний журнал – 2012. – №2 (6). С. 374–379.

² Юридична енциклопедія. В. 6 т. / [Редкол.: Ю. С. Шемшученко] (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – 720 с. – С.368.

³ Загоруйко О.Я. Великий універсальний словник української мови. / О. Я. Загоруйко – Харків: ГОРСІНГ ПЛЮС, 2010. – 768 с. – С. 288.

⁴ Тлумачний словник української мови близько 50 000 слів / [укладач І. М. Забіяка]. – К.: Арій, 2007. – 512 с. – С. 282.

У науковій літературі юридичного, історичного, політичного та іншого спрямування також відсутній єдиний підхід до розуміння терміну «остарбайтер». Як правило, використовуються такі категорії, як «жертви нацистських переслідувань» та «особи, які були насильно вивезені з території колишнього Радянського Союзу на примусові роботи на територію Німеччини або її союзників, що перебували у стані війни з колишнім Радянським Союзом, або на території окупованих ними інших держав».

Незважаючи на відсутність законодавчого визначення «остарбайтер» у законодавстві України та в правовій літературі, цей термін останнім часом досить часто використовується. Він зустрічається в засобах масової інформації, в мережі Інтернет, нерідко використовується у побутовому спілкуванні.

Своє бачення терміну «остарбайтер» запропонував О. Святун, зазначивши, що в англomовних країнах це «сухий», але універсальний термін «forced laborer» (нім. *zwangsarbeiter*) – примусовий робітник, а іноді використовується слово «slave» – раб. Більш того, в той час існували ще й інші категорії робітників, такі як: «фремдарбайтер» (нім. *fremdarbeiter* – «іноземний робітник») – це німецький термін, що визначає робітників із країн Скандинавії та Італії, «цвангсарбайтер» (нім. *zwangsarbeiter* – «примушений робітник») – ця категорія складалася з двох груп: 1) мілітарінтернірте (нім. *militarinternierte* – «військово-інтерновані») – це були військовополонені із країн Європи; 2) цивільсарбайтер (нім. *zivilarbeiter* – «цивільний робітник») – цей термін загалом визначав польських полонених¹.

Слід зазначити, що названий термін «остарбайтери» охоплював майже всі національності Радянського Союзу, окрім робітників з країн Прибалтики, які знак «Ost» не носили і до «остарбайтерів» не належали. Водночас, існувала також категорія осіб, які їхали на початку вербування до Німеччини або її союзників добровільно.

За даними німецької сторони, станом на травень 1942 р. понад 60 % «східних робітників», які знаходилися в рейху, працювали в сільському господарстві, 5,7% – у видобувній промисловості, 5,8% – у металургії, 11% – у машинобудуванні, 2,3% – у хімічній промисловості, 1,4% – в електротехнічній промисловості, 3,1% – на залізниці. Поступово ситуація дещо змінювалася, і вже в липні 1942 р. у сільському господарстві Німеччини було задіяно 42,2% остарбайтерів, решта працювала в промисловості й на будівництві. У грудні 1944 р. з 2,1 млн. зареєстрованих «східних робітників» в сільському господарстві працювало 725 тис. (35,8%)².

¹ Святун О. Остарбайтери // О. Святун/ Політика і час. – 2001. – № 4. – С. 49.

² Потильчак О. Трудові ресурси радянських військовополонених та «остарбайте-

Політику примусової праці націонал-соціалісти назвали «Auslandereinsatz», що в перекладі на українську мову означає використання примусової праці іноземців. Побудова економіки на праці «з-під палиці» після заборони рабства у XIX ст. стала безпрецедентним випадком у сучасній історії. Отже, вчиняючи нечувані в історії злочиння, керівництво гітлерівської Німеччини ігнорувало всі міжнародні норми ведення війни і ставлення армії до мирного, беззахисного населення. Юридично оstarбайтери перебували поза німецьким трудовим правом. Робітники із Радянського Союзу були позбавлені багатьох соціальних гарантій, які розповсюджувались на німецьких та інших іноземних робітників, в першу чергу, загального соціального страхування, страхування від нещасного випадку, реалізації права на відпустку та ін.

Аналізуючи викладене вище, можна зазначити, що дискримінаційними були розпорядження та накази німецького уряду під час Другої світової війни щодо оstarбайтерів у галузі трудового та соціального німецького законодавства. І незважаючи на те, що на сьогоднішній день в Україні оstarбайтерів залишилося дуже мало, зважаючи на їх вік (більше 80 років) вони продовжують нести на собі відбиток подій Другої світової війни та відчувати свою незахищеність з боку держави. Отже, зазначений термін нині виводять від німецького ostarbeiter – «східний робітник». Так, німецький термін визначає осіб, які були насильно вивезені гітлерівцями зі східних окупованих територій під час Другої світової війни на роботу до Німеччини або її союзників, що перебували у стані війни з Радянським Союзом, або на території, окупованих ними, інших держав.

Після Нюрнберзького процесу Німеччина невідільникам з усіх пригноблених країн – жертвам гітлерівського фашизму виплачувала певну компенсацію за використану працю за весь час їхнього перебування у неволі. Це рішення послідовно виконувалось. В 70-рр. XX ст. Франція, Бельгія та ряд інших країн Західної Європи також почали одержувати від Німеччини грошову компенсацію для колишніх в'язнів. В подальшому список країн-одержувачів розширився. В 1971-1973 рр. кошти для компенсації були надані Польщі для тих, хто піддався медичним експериментам, у 80-рр. – для поляків, насильно вивезених до Німеччини. Оскільки уряд СРСР відмовився від будь-яких виплат з боку Німеччини, жертви нацизму з України і всього колишнього СРСР були позбавлені цього відшкодування. Вони навіть не знали, що мають на нього право¹.

рив» з України у нацистській військовій економіці в роки Другої світової війни / Потиляк О. – К.: «Міжнародна фінансова агенція», 1998. – 49 с. С.29.

¹ Український національний фонд «Взаєморозуміння і примирення» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: / <http://www.unf.kiev.ua/main.php?id=3&lang=ua>.

Варто зазначити, що доволі часто плутають поняття «остарбайтер» і «гастарбайтер». У німецькій мові поняття «гастарбайтер» спочатку мало інший зміст. Воно було запроваджене вжиток з метою заміни терміну, що існував до цього – «Фремдарбайтер» (нім. *Fremdarbeiter*), який існував ще з нацистських часів і позначав працівників, привезених з метою примусових робіт до Німеччини. Новий термін не ніс негативного забарвлення попереднього терміну і позначав працівників, які добровільно приїхали на роботу до Німеччини на запрошення німецького уряду. У словниках початку дев'яностих це слово було зафіксовано з наголосом на німецький зразок «гастарбайтер». Проте дуже скоро в розмовній мові наголос змістився на кінець слова «гастарбайтер». Почасті, особливо в малограмотному соціальному середовищі, використовуються помилкові варіанти «гастрабайтер», «гастробайтер», рідше – «гастрайбайтер»¹.

Наприклад, у газеті «Урядовий кур'єр» від 05.12.2008 р. неправильно застосували термін «остарбайтери» – в статті «Остарбайтери повертаються додому» розглянуто сучасний стан іноземних робітників, які перебували та працювали на території України незаконно². У журналі «Юридичний журнал» № 11 (113) 2011 р. була надрукована й стаття автора цих тез під назвою «Деякі питання соціально-правового захисту гастарбайтерів в Україні» з юридичною помилкою. Так, на стор. 42 редактор журналу на власний розсуд виправила термін «остарбайтер» на «гастарбайтер», що призвело до неправильного застосування визначення «остарбайтер». Як бачимо, сучасне суспільство й дотепер не розуміє відмінність цих понять.

Якщо порівнювати становище остарбайтерів з гастарбайтерами, то можна дійти невтішних висновків. З розпадом Радянського Союзу масового явища набуло безробіття. Нині все більше і більше українців прагнуть жити та працювати за кордоном. Причини прості і зрозумілі: люди намагаються підвищити добробут, покращити умови проживання та отримати новий досвід. Основні проблеми їх соціального захисту пов'язані з необхідністю реалізації підвищення рівня життя, раціоналізацією соціальної політики, забезпеченням сприятливих умов, належним фінансуванням програм з соціального забезпечення. Вирішення вказаних проблем є надзвичайно важливим завданням, що спрямоване, перш за все, на формування почуття гордості за високу суспільну оцінку, підвищення та зростання матеріального добробуту осіб.

¹ Гастарбайтер // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B5%D1%80>.

² Остарбайтери повертаються додому // Урядовий кур'єр від 05.12.2008 р. – № 229 – С. 3.

Отже, створення державного соціально-правового механізму захисту зазначених осіб та визнання його формування є одним з пріоритетних напрямів державної соціальної політики вкрай важливе для утвердження у суспільстві почуття власної гідності та гордості за власну державу.

Синчук С.М.,
канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри трудового,
аграрного та екологічного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЦІЛЬОВЕ СПРЯМУВАННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ВИДОВОГО ПОДІЛУ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ

Спільність всіх видів соціальної допомоги, яка дозволяє їх узагальнити, полягає у цільовому спрямуванні – бути матеріальною підтримкою особи за обставин, коли вона самостійно з поважних причин не в змозі отримати відповідний індивідуальним (чи сімейним) потребам дохід від трудової діяльності на рівні суспільно встановлених стандартів або, коли сукупний дохід сім'ї є об'єктивно недостатнім для задоволення соціальних потреб особи. Водночас така мета є узагальнюючим критерієм для соціальних допомог, кожна із яких має конкретне індивідуалізоване призначення.

Найбільш поширеним цільовим спрямуванням виплати соціальної допомоги є компенсація особі втраченого заробітку. Ті соціальні допомоги, які мають на меті грошове відшкодування фізичній особі об'єктивно або умовно-об'єктивно втраченого, зменшеного або незаробленого в результаті настання соціального ризику трудового доходу, назвемо соціальними компенсаціями. Термін «компенсація» (лат. «compensatio» – урівноваження, відновлення) характеризує зміст соціальної допомоги, яку суспільство надає конкретній потребуючій особі.

Розрізняємо дві групи соціальних компенсацій. Перша: виплачується застрахованій в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування особі, що втратила трудовий дохід, у розмірі еквівалентному її середньомісячному заробітку. Систему таких виплат складають: соціальні виплати особі у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; щомісячні страхові виплати потерпілому від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання у разі часткової чи повної втрати працездатності і т.п. Друга: охоплює грошові відновлення фізичній особі умовно-об'єктивно незаробленого внаслідок соціального ризику трудового до-

ходу, якщо такий випадок прямо не пов'язаний із особою отримувача. Для прикладу: непрацююча фізична особа постійно надає соціальні послуги інвалідам, громадянам похилого віку, які нездатні до самообслуговування та потребують постійного стороннього догляду¹. Тут соціальним стандартом може бути мінімальна заробітна плата, оскільки презюмується, що особа, вступаючи у трудові правовідносини могла отримати дохід на рівні мінімальної соціальної гарантії, встановленої для працівників. Держава зобов'язана компенсувати зумовлену суб'єктивно-об'єктивними чинниками неможливість особи отримати трудовий дохід (рішення про догляд непрацездатного члена сім'ї особа приймає самостійно, однак її рішення спричинене соціальним ризиком об'єктивного характеру).

Ефективність заміщення соціальними виплатами заробітку особи є достатньо низькою, однак функціональна характеристика цього виду соціального забезпечення не змінюється. Відповідно до законодавства України розмір допомог, пов'язаних із заробітком особи змінюється в межах 50-100% заробітку особи.

Наступним цільовим спрямуванням виплати соціальних допомог є відшкодування шкоди, завданої здоров'ю особи. Ці виплати є різновидом підвищеного розміру соціальної компенсації разового характеру потерпілому чи членам його сім'ї. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, що спричинило втрату працездатності»² потерпілий (чи його сім'я) від нещасного випадку чи професійного захворювання отримує разову соціальну компенсацію стійкої втрати працездатності (у відсотках до ступеня втрати особою працездатності та еквівалентно заробітній платі особи) або у випадку смерті потерпілого – у відсотках до заробітної плати померлого та кількості непрацездатних членів сім'ї, які перебували на його утриманні.

Ще одним призначенням виплати соціальної допомоги є матеріальна підтримка тих осіб, які, перебувають у скрутному матеріальному становищі, не зважаючи на факт здійснення ними трудової діяльності та не залежно від отримання будь-яких інших грошових виплат соціальної чи

---

¹ Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. № 558 // Офіційний вісник України від 14.05.2004. – 2004 р., № 17, стор. 83, стаття 1188, код акту 28756/2004.

² Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, що спричинило втрату працездатності. Закон України від 23 вересня 1999 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №46-47. – Ст.403.

несоціальної природи. Законодавчо визначене у фіксованому розмірі щодо прожиткового мінімуму грошове зобов'язання держави за рахунок коштів державного бюджету матеріально підтримати особу позначимо терміном «соціальна підтримка». Відповідно до чинного законодавства України прикладами соціальної підтримки є: 1) соціальні допомоги на дітей одиницями матерям, що виплачуються як різниця 50% прожиткового мінімуму та середньомісячного сукупного доходу сім'ї за попередні 6 міс., однак не менше 30 % прожиткового мінімуму. (ст.ст. 18-1-18-3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»¹); 2) державні соціальні допомоги інвалідам з дитинства та дітям інвалідам (ст. 2, ч.3,4 ст.10 Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям – інвалідам»²).

Схожим на перший погляд є наступний вид соціальної допомоги – соціальна дотація. Така незвична пропозиція обраного терміна зумовлена україномовним роз'ясненням слова дотація як матеріальної допомоги, доплати (лат. dotatio – дар, пожертва)³. Вона аж ніяк не вказує на його фінансово-правову природу. Значеннями терміну «дотація» у економічному словнику є: 1) державні грошові допомоги у вигляді доплат, що надаються громадянам або організаціям для покриття збитків або на спеціальні цілі; 2) грошові кошти, що надаються бюджетом особі при недостатності її власних доходів⁴.

Соціальною дотацією назвемо вид соціальної допомоги, яка виплачується як різниця між суспільно встановленим мінімальним соціальним стандартом, необхідним для життєдіяльності людини та сукупним доходом, який отримує особа. Держава як зобов'язаний суб'єкт доплачує потребуєчій відповідно до соціальних стандартів особі потрібний рівень соціальної доплати. Соціальними дотаціями, на нашу думку можна вважати соціальні допомоги на дитину, над якою встановлено опіку чи піклування та малозабезпеченим сім'ям (ст.ст.16-18 Закону України «Про державну

---

¹ Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21 листопада 1992 р. (в редакції Закону від 22 березня 2001 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №20. – Ст.102.

² Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям – інвалідам. Закон України від 16 листопада 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №1. – Ст.2.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – С.323.

⁴ Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Стародубцева Е.Б. – 5-е изд. перераб. и доп. – М.: Инфра, 2007. – 495 с. – (Библиотека словарей «Инфра-М»)

допомогу сім'ям з дітьми»¹; ч.1. ст.5 Закону України «Про соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»²).

У США програми соціальних дотацій називають програмами додаткового соціального доходу. При цьому законодавчо встановленими є єдині загальнонаціональні стандарти непрацевдатності, а розміри виплат залежать від інших доходів отримувачів додаткового соціального доходу, тобто доплачуються до рівня гарантованого соціального мінімуму в державі.³ Самостійно зароблений дохід особи, що претендує на додатковий соціальний дохід повинен бути не нижчим від $\frac{3}{4}$ межі бідності.

Наступним різновидом соціальної допомоги є соціальні відшкодування. Ними є виплати соціально-забезпечувального характеру, основним цільовим призначенням яких є покриття (повністю або частково) особистих витрат людини на придбання соціально-необхідних товарів чи послуг (негрошових форм соціального забезпечення), які за законодавством вона може отримати за рахунок суспільних коштів. У вітчизняному законодавстві цей вид соціальної допомоги називають грошовими компенсаціями, у науковій літературі – компенсаційними виплатами. Термін, пропонуємою нами для позначення соціальних допомог зазначеного виду зумовлений лексичним значенням слова «відшкодування» – кошти, якими компенсують які-небудь витрати; покриття витрат особи⁴. Прикладом соціального відшкодування відповідно до чинного законодавства є кошти, які виплачуються замість санаторно-курортної путівки на оздоровлення або для покриття особистих витрат на таке лікування⁵, а також виплати на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування інвалідам, законним представникам недієздатних інвалідів, дітей-інвалідів, які мають право на забезпечення автомобілями⁶.

¹ Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України від 21 листопада 1992 р. (в редакції Закону від 22 березня 2001 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №20. – Ст.102.

² Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №35. – Ст.290.

³ Лебедева Л. Ф США: государство и социальная политика / Л. Ф. Лебедева ; [отв. ред. В. А. Федорович] ; Ин-т США и Канады РАН. – М. : Наука, 2007. – С.227-229.

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – С.185.

⁵ Порядок виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2004 р. №785 // Офіційний вісник України від 02.07.2004 р. – 2004р., №24, стор.69, ст.1598, код акту 29169/2004.

⁶ Порядок виплати грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2007 р. N 228 // Офіційний вісник від 26.02.2007. –

Соціальні надбавки як додана до соціальної виплати, що виплачується особі, сума коштів є ще одним видом соціальної допомоги. Вони покликані відновити додаткові затрати, змушено понесені особою у складних життєвих обставинах¹. Соціальні надбавки є засобом вирівнювання матеріального забезпечення нужденних осіб у тих випадках, коли відповідно до сімейного законодавства вони мають зобов'язання щодо утримання непрацездатних членів сім'ї. Іншим прикладом додаткових витрат особи, може бути об'єктивно зумовлена необхідність оплачувати послуги постійного медичного чи стороннього догляду. За таких умов особа має право на соціальні надбавки як ще один вид соціальної допомоги.

Звичайно кожен вид соціальних допомог має свої особливості. Водночас їх систематизація потрібна не лише з навчальною метою, а з метою упорядкування відносин зазначеного виду. Науково обґрунтована система допомог в соціальному забезпеченні допоможе створити додаткові можливості удосконалення законодавства та сприятиме створенню більш зручних для використання та застосування кодифікованих галузевих нормативних актів.

Підсумовуючи наукове дослідження, вважаємо, що відмінність у цільовому призначенні кожного із видів соціальних допомог дозволяє згрупувати їх за видами: соціальна компенсація, соціальна підтримка, соціальна дотація, соціальне відшкодування, соціальна надбавка.

Соколова Н. А.,
канд. юрид. наук,
зав. кафедрою трудового права
Омской юридической академии

К ВОПРОСУ ОБ ОТРАСЛЕВОЙ ПРИРОДЕ ПРАВООТНОШЕНИЙ ПО ПРЕДОСТАВЛЕНИЮ БЕСПЛАТНЫХ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

В настоящее время проблемы отраслевого деления в российском праве по-прежнему остаются актуальными. Особенно остро они стоят в тех сферах, где проводятся реформы, сопровождающиеся изменением политических, экономических, правовых подходов (чаще всего, пересмотром соотношения частноправового и публично-правового компонентов) к регулированию той или иной деятельности. В полной мере это относится и к

2007 р., № 12, стор. 85, ст. 446, код акту 38815/2007.

¹ Аракчеев В.С. Теоретические и практические вопросы общей части права социального обеспечения : [монография] / В. С. Аракчеев. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2001. – С.97.

сфере здравоохранения. Сегодня эта отрасль представляет собой сложное сочетание многоэлементных отношений по реализации важнейшего конституционного права граждан на охрану здоровья и медицинскую помощь, обуславливающих необходимость в адекватном системном правовом регулировании.

Не ставя перед собой задачу провести развернутый анализ отраслевой принадлежности всех норм, регулирующих оказание медицинской помощи, скажем лишь, что, по нашему мнению, для сферы предоставления медицинских услуг свойственно комплексное правовое регулирование, сочетающие в себе положения различных отраслей права. Это детерминировано разными причинами, среди которых важнейшее место занимают конституционные гарантии предоставления гражданам бесплатной медицинской помощи, предопределяющие наличие разных оснований для возникновения отношений по получению медицинской помощи. Чаще всего, они носят социально-обеспечительный характер.

Стоит отметить, что кажущаяся очевидность данного вывода разделяется далеко не всеми специалистами, особенно представителями цивилистической науки. Так, на протяжении нескольких лет многие авторы отстаивают позицию о гражданско-правовом характере отношений, связанных с предоставлением и получением медицинских услуг независимо от того, являются ли данные услуги встречным предоставлением по договору возмездного оказания платных медицинских услуг, социально-страховым обеспечением по обязательному медицинскому страхованию или видом обеспечения в системе государственного социального обеспечения¹.

В тоже время в науке права социального обеспечения отношения, связанные с бесплатным медицинским обслуживанием, традиционно относились к предмету данной отрасли права. Сторонниками этого подхода являются такие известные теоретики права социального обеспечения как В.С. Андреев, Р.И. Иванова, Т.В. Иванкина и др.².

---

¹ См. подробнее: Данилочкина Ю.В. О единообразии регулирования оказания медицинских услуг в Российской Федерации // Медицинское право. 2008. № 2; Козьминых Е. «Бесплатные» медицинские услуги как форма возмездных отношений // Российская юстиция. 2002. № 12; Мохов А.А., Мелихов А.В. Деятельность по оказанию медицинских услуг – разновидность деятельности предпринимательской // Медицинское право. 2006. № 2; Ситдикова Л.В. Особенности заключения договора оказания медицинских услуг // Социальное и пенсионное право. 2010. № 4.

² См. об этом: Андреев В.С. Право социального обеспечения: учебник. М.: Юрид. лит., 1987; Иванкина Т.В. Проблема правового регулирования распределения общественных фондов потребления. Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1979; Иванова Р.И., Тарасова В.А. Предмет и метод советского права социального обеспечения. М.: Изд-во МГУ, 1983.